

Obsah

I. OBECNÉ POUČENÍ O ŘEČI A JAZYCE (doc. PhDr. Karel Kamiš, CSc.)	13
A. ŘEČ, JAZYK A MLUVA U LIDSKÉHO DRUHU A JEDINCE	13
1. Sdělování jako životní princip	13
2. Sdělování u člověka	13
3. Vývoj řeči u člověka	13
4. Řeč a její obecné vymezení	14
B. FUNKCE ŘEČI	14
C. ZNAKOVÉ PROCESY A JAZYK	15
D. ŘEČ, JAZYK A KOMUNIKACE	16
E. SYSTÉMOVÝ CHARAKTER JAZYKA	16
F. SPOLEČENSKÁ PODSTATA JAZYKA	17
G. VÝVOJOVÉ TENDENCE SPISOVNÉ ČEŠTINY	17
H. ČESKÝ NÁRODNÍ JAZYK	18
CH. NORMA A KODIFIKACE SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO	18
I. ROZVRSTVENÍ ČESKÉHO NÁRODNÍHO JAZYKA	19
1. Spisovný jazyk	19
2. Tradiční územní dialekt	19
3. Obecná nářečí	19
4. Profesionální mluva, slang a argot	20
J. FUNKČNÍ STYLY SPISOVNÉHO JAZYKA	20
K. JAZYKOVÁ KULTURA A JAZYKOVÁ VÝCHOVA	20
L. JAZYKOVĚDA A ZÁKLADNÍ JAZYKOVĚDNÉ DISCIPLÍNY	21
II. HLÁSKOSLOVÍ (doc. PhDr. Karel Tahal, CSc.)	22
A. ZVUKOVÁ STRÁNKA JAZYKA	22
B. ZÁKLADNÍ JEDNOTKY MLUVENÉ ŘEČI	23
C. VZÁJEMNÝ VZTAH ZVUKOVÉ A GRAFICKÉ PODOBY JAZYKA	26
D. MLUVIDLA	29
E. SAMOHLÁSKY	31
F. SOUHLÁSKY	33
G. SLABIKA	38
H. NEUTRALIZACE ZNĚLOSTNÍHO PROTIKLADU	39
I. ASIMILACE ZNĚLOSTI	40
J. PŘÍZVUK	41
K. SPISOVNÁ VÝSLOVNOST	44

III. TVAROSLOVÍ (doc. PhDr. Karel Kamiš, CSc.)	46
A. FUNKČNÍ TVAROSLOVÍ	46
AA. Slovní druhy	46
1. Klasifikační hlediska slovních druhů	46
2. Definiční vymezení slovních druhů	47
3. Slovnědruhové přechody	47
BB. Mluvnické kategorie	47
B. FORMÁLNÍ TVAROSLOVÍ	48
AA. Variantnost tvarových prostředků	48
BB. Kolísání v rodu	49
CC. Skloňovací typy	49
DD. Časovací typy	51
EE. Vývojové tendence v tvarosloví	51
FF. Jednotlivé slovní druhy	51
(A) Podstatná jména a jejich skloňování	51
1. Skloňování substantiv domácích a začlenitelných přejatých	52
(1) Podstatná jména rodu mužského	52
a) Podstatná jména životná	52
aa) Substantivní typy	52
I. typ vz. pán, muž	52
II. a III. typ vz. soudce a předseda	53
bb) Adjektivní typy	53
b) Podstatná jména neživotná	53
aa) Substantivní typy	53
Podtyp A vz. hrad	53
Podtyp B vz. stroj	53
bb) Adjektivní typy	55
(2) Podstatná jména rodu středního	55
a) Substantivní typy	55
I. typ vz. město	55
II. typ vz. moře	55
III. typ vz. stavení.	55
Vzor smíšený kuře	55
b) Adjektivní typy	56
(3) Podstatná jména rodu ženského.	56
a) Substantivní typy	56
I. typ vz. žena	56
II. typ vz. růže	56
III. typ vz. píseň a kost	56
b) Adjektivní typy	57
2. Skloňování podstatných jmen cizího původu	57
(B) Přídavná jména a jejich skloňování	58
I. Podtyp A vz. mladý	59
II. Podtyp B vz. jarní	59
Krátké tvary adjektiv vz. šťasten	59

(C) Zájmena a jejich skloňování	59
1. Zájmena bezrodá	59
2. Zájmena rodová	60
(D) Číslovky a jejich skloňování	60
1. Skloňování substantivní	61
2. Skloňování adjektivní	61
3. Skloňování zájmenné	61
(E) Slovesa a jejich časování	61
1. Slovesa plnovýznamová	61
2. Slovesa pomocná	62
3. Slovesa zvratná	62
4. Vid	62
5. Slovesné tvary určité a neurčité	63
1) Tvary určité	63
(1) Osoba	63
(2) Číslo	63
(3) Čas	63
(4) Způsob	63
(5) Rod slovesný	64
2) Tvary neurčité	64
(1) Infinitiv	64
(2) Přechodníky	64
(3) Příčestí minulé	64
(4) Příčestí trpné	64
(5) Podstatné jméno slovesné	64
6. Slovesné tvary jednoduché a složené	64
7. Třídění sloves	65
1) I. třída	65
(1) vz. nese	65
(2) vz. bere	65
(3) vz. maže	65
(4) vz. peče	65
(5) vz. tře	65
2) II. třída	66
(1) vz. tiskne	66
(2) vz. mine	66
(3) vz. začne	66
3) III. třída	66
(1) vz. kryje	66
(2) vz. kupuje	66
4) IV. třída	66
(1) vz. prosí	66
(2) vz. trpí	66
(3) vz. sází	66

5) V. třída	67
vz. dělá	67
Slovesa nepravidelná	67
(F) Příslovce	67
(G) Předložky	67
(H) Spojky	68
(CH) Částice	68
(I) Citoslovce	68
IV. SKLADBA (prof. PhDr. Jiří Novotný, DrSc.)	70
A. PŘEDMĚT SKLADBY. VĚTA A VÝPOVĚĎ	70
B. MODALITA	71
AA. Modalita postojová	71
1. Věty oznamovací	71
2. Věty tázací	71
3. Věty rozkazovací	72
4. Věty práci	72
BB. Modalita jistotní	72
CC. Modalita voluntativní	73
DD. Klad a zápor	73
C. SYNTAKTICKÉ VZTAHY.	74
AA. V syntaktických dvojicích (predikace, determinace)	74
BB. V syntaktických skupinách	75
1. Koordinace	75
2. Apoziice.	76
D. FORMÁLNÍ VYJADŘOVÁNÍ SYNTAKTICKÝCH VZTAHŮ	77
AA. V syntaktických dvojicích	77
1. Shoda	77
a) Shoda v přísudku	77
aa) U přísudku slovesného	77
bb) U přísudku jmenného se sponou	78
b) Shoda v přívlastku	78
aa) U adjektivního přívlastku	78
bb) U substantivního přívlastku	78
c) Shoda v doplňku	79
2. Řízenost	79
3. Přimykání	80
BB. V syntaktických skupinách	80
1. Skupina koordinační	80
a) Parataktické vyjádření	80
b) Hypotaktické vyjádření	81
2. Skupina apoziční	81
a) Spojení nesplývavé	81
b) Spojení splývavé	82

E. VĚTNÉ ČLENY	82
AA. Základní větné členy	82
1. Podmět	82
2. Přísudek	83
a) Sémantická stránka přísudku	83
Aktualizace a aktualizační kategorie	83
aa) Kategorie osoby	83
bb) Kategorie času	83
cc) Kategorie způsobu	84
dd) Kategorie slovesného rodu	84
b) Formální stránka přísudku	85
aa) Přísudek slovesný	85
bb) Přísudek slovesně jmenný	85
(1) Složený přísudek se slovesem sponovým	85
(2) Složený přísudek se slovesem modálním	85
(3) Složený přísudek se slovesem fázovým	85
(4) Složený přísudek se slovesy kategoriálními	86
cc) Přísudek neslovesný	86
(1) Typ Mladost radost	86
(2) Typ Myš šup(s) do díry	86
(3) Typ s výrazy to, tento	86
3. Základní a základové větné členy (valence)	86
BB. Rozvíjející větné členy	90
(A) Rozvíjející větné členy	90
1. Přívlastek	90
2. Předmět	92
3. Příslovečné určení	92
a) Místa	92
b) Času	92
c) Způsobu	92
d) Příčiny	93
4. Doplněk	94
(B) Rozlišování (určování) rozvíjejících větných členů	95
(C) Rozvíjející větný člen vyjádřený vedlejší větou	95
CC. Slova bez větného členství	96
F. POŘÁDEK SLOV	96
AA. Činitel obsahově významový	97
BB. Činitel gramatický	97
CC. Činitel zvukový	98
G. ODCHYLKY OD PRAVIDELNOSTI VĚTNÉ STAVBY	99
AA. Elipsa	99
BB. Anakolut	99
CC. Zeugma	99
DD. Kontaminace	99
EE. Atrakce	99

FF. Apoziopceze	100
GG. Osamostatňování částí věty	100
HH. Vsouvání	100
H. ZVUKOVÁ STRÁNKA VĚTY	101
CH. VZTAHY MEZI VĚTAMI	101
V. SLOVNÍ ZÁSoba (doc. PhDr. Ludvík Kuba)	103
A. SLOVNÍ ZÁSoba	103
AA. Slovní zásoba a její rozsah	103
BB. Slovníky a jejich druhy	104
1. Slovníky naučné	104
2. Slovníky jazykové	104
a) uspořádání slovníku	105
b) výklad významu	106
3. Slovníky speciální	106
4. Slovníky pojmové	107
CC. Pojmenovací jednotky a jejich význam	107
DD. Změny slovního významu	109
1. Změny vzniklé lidským poznáním	109
a) úžení významu	109
b) rozšiřování významu	109
c) zhoršování a zlepšování významu	110
2. Přenášení pojmenování	110
a) podle podobnosti: metafora	110
b) podle souvislosti: metonymie	111
3. Citové důvody změny významu	112
EE. Vzájemný vztah slov	112
1. Slova souznačná (synonyma)	112
2. Slova jednoznačná a mnohoznačná	114
3. Slova souzvučná (homonyma)	114
4. Slova podobného znění (paronyma)	115
5. Slova opačného významu (antonyma)	115
FF. Slohové rozvrstvení pojmenovacích prostředků	116
1. Slovní zásoba spisovná	116
a) neutrální	116
b) slohově zabarvená	116
2. Slovní zásoba nespisovná	118
3. Slova podle citového zabarvení	119
4. Slova podle dobového výskytu	120
B. OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSoby	120
AA. Slovtvorné způsoby	121
BB. Tvoření slov (slovtvorba)	121
1. Odvozování	122
a) odvozování příponami	123
aa) významové skupiny podst. jmen	125

bb) významové skupiny příd. jmen	126
cc) významové skupiny sloves	126
b) odvozování předponami	127
c) odvozování smíšené	127
2. Skládání	127
a) složeniny nevlastní (spřežky)	128
b) složeniny vlastní.	128
3. Tvoření zkratk a zkratkových slov	129
CC. Tvoření sousloví (víceslovných pojmenování)	129
1. Sousloví	129
2. Multiverbizace.	130
3. Univerbizace	130
DD. Tvoření změnami významu slova	130
EE. Přejímání slov z cizích jazyků	131
C. SLOVOTVORBA VE ŠKOLE	133
1. Stanovení fází pojmenovacího procesu	133
2. Slovtvorný rozbor	134
3. Rozbor stavby slova	134
4. Tvoření slovních čeledí	135
VI. SLOH (PhDr. Alena Debická).	136
A. STYL A JAZYKOVÝ PROJEV	136
AA. Nauka o slohu. Stylistika	136
BB. Jazykový styl	136
CC. Slohotvorný proces	137
DD. Slohotvorní činitelé	138
1. Subjektivní slohotvorní činitelé	138
2. Objektivní slohotvorní činitelé	138
EE. Třídění jazykových projevů	139
FF. Slohové prostředky a jejich výběr	139
GG. Slohové normy	140
HH. Slohové vlastnosti	141
B. SLOHOVÉ ROZVRSTVENÍ, STYLICKÁ DIFERENCIACE SLOHOVÝCH PROSTŘEDKŮ A JAZYKOVÝCH STYLŮ	141
AA. Slohové rozvrstvení jazykových prostředků	142
1. Jazykové prostředky stylově nepříznačné	142
2. Jazykové prostředky stylově příznačné	142
3. Systémová a slohová charakteristika jazykového prostředku.	143
a) Systémová charakteristika	143
b) Slohová charakteristika	143
4. Variantní jazykové prostředky	144
5. Synonymní jazykové prostředky	145
BB. Slohové rozvrstvení nejazykových prostředků	146
1. Zvukové (fónické) prostředky	146

2.	Vizuální prostředky	147
a)	Grafické prostředky	147
b)	Pohybové (kinetické) prostředky	147
CC.	Výstavba jazykového projevu. Sloh a kompozice	148
1.	Slohové postupy	148
a)	Informační slohový postup	148
b)	Vyprávěcí slohový postup	148
c)	Dialogický slohový postup	149
d)	Popisný slohový postup	149
e)	Výkladový slohový postup	150
f)	Úvahový slohový postup	151
2.	Slohové útvary	151
3.	Členění textu	152
a)	Horizontální členění	152
b)	Vertikální členění	153
DD.	Slohové rozvrstvení jazykových stylů	154
1.	Styly projevů mluvených a písemných (psaných)	154
a)	Mluvené projevy	154
b)	Písemné projevy	155
2.	Styly subjektivní, individuální, autorské	156
3.	Styly objektivní, interindividuální, funkční	157
a)	Funkční styl prostě sdělovací	158
b)	Funkční styl odborný	160
c)	Funkční styl publicistický	162
d)	Funkční styl umělecký	165